

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مبانی و معیارهای جرم‌انگاری

تألیف

دکتر صابر افراسیابی

انتشارات پویا پژوهش

۱۳۹۸

۲۰۵۸۰۹۱

سرشناسه: افراسیابی، صابر، ۱۳۵۶

عنوان و نام پدیدآور: مبانی و معیارهای جرم‌انگاری / تألیف صابر افراسیابی.

مشخصات نشر: کرمانشاه: پویا پژوهش، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۲۰ص.

شابک: ۹-۷-۹۵۱۶۳-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۰۲-۲۱۷

موضوع: حقوق جزا-تاریخ

موضوع: Crime law-- History

موضوع: جرم‌شناسی-تاریخ

موضوع: Criminology -- History

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ۴/۱۵/۴۵۰k

رده بندی دیویی: ۳۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۷۵۳۰

انتشارات پویا پژوهش

عنوان: مبانی و معیارهای جرم‌انگاری

مؤلف: صابر افراسیابی

ناشر: پویا پژوهش

نوبت چاپ: اول

شابک: ۹-۷-۹۵۱۶۳-۶۲۲-۹۷۸

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

مرکز پخش و نشر: انتشارات پویا پژوهش

آدرس: کرمانشاه، میدان شهرداری، خیابان معلم شرقی، کوی ازهر (پرندین)، مجتمع آرکان، طبقه دوم، تلفن: ۰۸۳-۳۷۲۳۶۱۶۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

چکیده

در همه قوانین در کلیه کشورها قانون کیفری، قواعد محدود کننده حقوق و آزادی‌های فرد در جهت تضمین همزیستی مسالمت آمیز است. بر این اساس، اعمالی که صدمه‌ای در نظم عمومی ایجاد نمی‌کنند، در محدوده مناسب دخالت کیفری نیست این که چه رفتاری را باید ممنوع اعلام کرده و کدام یک را می‌توان از دایره اعمال قانونی خارج کرد را کار بسیار دشواری است. قانون‌گذار جمهوری اسلامی ایران برای توجیه ورود مداخله جویانه ی خود در آزادی‌های شهروندان با در نظر گرفتن اصول و معیارهایی مشخص و با استفاده از روش‌های مرسوم همچنین محدودیت‌هایی که از آن تحت محدودیت‌های شرعی نام می‌برد و اقدام به جرم‌انگاری کرده است قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به تأسیس از باورهای دینی که خود بر آمده از عقلانیت و وجدان است، این حق را در اصول مختلف خود محدود کرده و به آن عنایت ویژه‌ای دارد. و نتایج این جرم‌انگاری در کتاب قانون مجازات اسلامی که به صورت مجبور رسانده است قانون‌گذار ایران پس از انقلاب اسلامی به جرم‌انگاری‌های خود وجهه شرعی بخشیم و مشروعیت داده است و نیز بر اساس ضروریات و الزامات موجود در جامعه، همواره به تجدید نظر در جرم‌انگاری هر چند سال یکبار پرداخته است که خود نقطه قوتی برای جرم‌انگاری در ایران می‌باشد. این پژوهش به بررسی حدود جرم‌انگاری در نظام کیفری جمهوری اسلامی ایران را مورد کنش‌اش قرار داده و به این سؤال پاسخ دهد که جرم‌انگاری در قانون ایران به سمت حداقلی اشاره دارد یا حداکثری و همچنین آیا قانون‌گذاری کیفری در ایران تابع اصول و محدودیت‌هایی بوده و دولت نمی‌تواند هر گونه رفتاری را جرم‌انگاری کند یا خیر به عبارت دیگر، قانون‌گذار کیفری جمهوری اسلامی ایران در این خصوص، تابع چه محدودیت‌هایی است در همین راستا ابتدا مبانی و اصول حاکم بر نظام کیفری دنیا مورد اشاره قرار گرفته و سپس در نظام قانونگذاری کیفری جمهوری اسلامی ایران پرداخته می‌شود.

فهرست مطالب

مقدمه ۵

فصل اول: ۱۳

پیشینه و مبانی ۱۳

۱-۱ مبانی ۱۳

۱-۱-۱ مفهوم لغوی مبانی ۱۳

۱-۱-۱-۱ مفهوم از نظر ۱۴

۱-۱-۳ مفهوم جرم ۱۴

۱-۳-۳ تعریف جرمشناختی جرم ۱۶

۱-۱-۴ مفهوم جرم‌انگاری ۱۷

۱-۱-۵ مفاهیم مرتبط با جرم‌انگاری ۱۸

۱-۲ پیشینه جرم‌انگاری ۲۷

۱-۲-۱ دوران باستان ۲۸

۱-۲-۲ در اروپا ۳۱

۱-۲-۳ در ایران ۳۳

۱-۳ بررسی جرم‌انگاری در مکاتب کیفری ۳۵

۱-۳-۱ مکاتب کیفری ۳۶

۱-۴ محدودیت‌های جرم‌انگاری در ایران ۴۴

۱-۴-۱ محدودیت‌های شرعی ۴۶

۱-۴-۲ محدودیت‌های قانونی ۴۸

۵۲	۱-۵ اصول جرم‌انگاری
۵۴	۱-۵-۱ اصل ضرر
۵۹	۱-۵-۱-۳ مدل‌های محدود اصل ضرر
۶۲	۱-۵-۲ اصل پدر سالاری
۶۴	۱-۵-۲-۱ پدرسالاری ایجابی و سلبی
۶۵	۱-۵-۲-۲ پدرسالاری پیشگیرنده از ضرر و منفعت گستر
۶۵	۱-۵-۲-۳ پدر سالاری مضیق و موسع
۶۶	۱-۵-۲-۴ پدر سالاری حیف و قوی
۶۷	۱-۵-۲-۵ پدر سالاری سبب و مسبب
۶۷	۱-۵-۲-۶ پدر سالار فیزیکی و انارقی
۷۱	۱-۵-۳ اصل اخلاق‌گرایی حقوقی
۷۱	۱-۵-۳-۱ تقابل اصل ضرر با اخلاق‌گرایی
۷۱	۱-۵-۳-۲ مقایسه اخلاق‌گرایی قانونی با اصل پدرسالاری
۷۲	۱-۵-۳-۳ بررسی دیدگاه‌ها مختلف با اصل اخلاق‌گرایی
۷۵	۱-۵-۴ سایر اصول
۷۹	فصل دوم:
۷۹	معیارهای جرم‌انگاری انواع و روشهای جرم‌انگاری
۷۹	۱-۲ معیارهای جرم‌انگاری
۷۹	۱-۱-۲ حاکمیت قانون
۸۴	۱-۲-۳-۱-۱-۲ عدم تکافوی قوانین کیفری
۸۴	۱-۲-۲ اصل تناسب بین جرم و مجازات
۸۵	۱-۲-۳ اصل شخصی بودن مسئولیت جزایی

- ۸۶.....۲-۱-۴ اصل منع تبعیض.....
- ۸۷.....۲-۱-۵ رعایت حریم خصوصی شهروندان.....
- ۹۳.....۲-۲-۲ انواع جرم‌انگاری.....
- ۹۳.....۲-۲-۱ جرم‌انگاری حداقلی.....
- ۱۰۱.....۲-۲-۱-۱ مبانی نظری جرم‌انگاری حداقلی.....
- ۱۰۲.....۲-۱-۱-۱ الیبرالیزم.....
- ۱۰۵.....۲-۱-۱-۲ لیبرتاریانیسم.....
- ۱۰۷.....۲-۲-۲ جرم‌انگاری حداکثری.....
- ۱۱۲.....۲-۲-۱ اشکال جرم‌انگاری حداکثری.....
- ۱۱۲.....۲-۲-۱-۱ جرم هر یوشار.....
- ۱۱۵.....۲-۲-۱-۲ جرائم مان.....
- ۱۱۷.....۲-۲-۱-۳ جرائم ناتمام.....
- ۱۱۹.....۲-۲-۱-۴ جرائم مسئولیتی نیابتی.....
- ۱۲۱.....۲-۲-۱-۵ جرائم شکل گرفته در حوزه‌ها و زمینه‌های اشتباه.....
- ۱۲۳.....۲-۲-۲ ایرادات جرم‌انگاری حداکثری.....
- ۱۲۴.....۲-۲-۲-۱ مجازات بیش از حد.....
- ۱۲۶.....۲-۲-۲-۲ برخورد ناعادلانه یا نابرابر.....
- ۱۲۸.....۲-۲-۲-۳ تضعیف حاکمیت قانون.....
- ۱۳۱.....۲-۲-۲-۴ هدر رفتن منابع.....
- ۱۳۱.....۲-۲-۲-۵ مشکلات جرم‌انگاری حداکثری.....
- ۱۳۳.....۲-۲-۲ نتایج جرم‌انگاری حداکثری.....
- ۱۳۳.....۲-۲-۳-۱ گسترش دیوان سالاری کیفری و ابتناء بر عقلانیت صوری.....

۱۳۶.....	۲-۲-۳-۲ شکل‌گیری دولت امنیتی کیفری
۱۴۱.....	۲-۲-۳-۳ تحمیل هزینه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بر بدنه دولت و جامعه
۱۴۴.....	۲-۲-۳-۴ روش‌های جرم‌انگاری
۱۴۴.....	۲-۳-۱ روش صافی
۱۴۶.....	۲-۳-۲ روش توازن
۱۵۰.....	فصل سوم:
۱۵۰.....	جرم‌انگاری در پرتو سیاست جنائی کیفری و تقنینی ایران
۱۵۰.....	۱-۳ سیاست جنائی
۱۵۱.....	۱-۱-۳ انواع سیاست جنائی
۱۵۱.....	۲-۳ سیاست کیفری
۱۵۲.....	۱-۲-۳ علل بنیادین جرم‌انگاری حداکثری در ایران
۱۵۲.....	۲-۲-۳ گستردگی و تمامیت‌خواهی دولت
۱۵۴.....	۳-۲-۳ ورود دولت به حوزه اخلاق و حریم خصوصی
۱۵۶.....	۳-۳ علل ساختاری جرم‌انگاری حداکثری در ایران
۱۵۶.....	۱-۳-۳ دور شدن از فلسفه تفکیک قوا
۱۵۸.....	۳-۴ سیاست تقنینی
۱۵۹.....	۱-۳-۴ جرم‌انگاری با توجه به معاهدات بین‌المللی
۱۶۲.....	۲-۳-۴ جرم‌انگاری در قانون مجازات اسلامی
۱۸۷.....	۳-۳-۳ مراجع جرم‌انگاری در ایران
۱۸۸.....	۱-۳-۳ مجلس شورای اسلامی (قوه مقننه)
۱۸۸.....	۲-۳-۳ مصادیق نهادهای موازی جرم‌انگار در نظام حقوقی ایران
۱۸۹.....	۱-۳-۳-۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام

- ۳-۳-۳- شورای عالی انقلاب فرهنگی..... ۱۹۱
- ۳-۳-۴- جرم‌انگاری توسط دولت..... ۱۹۳
- ۳-۳-۴- مجلس خبرگان و شورای نگهبان قانون اساسی..... ۱۹۴
- ۳-۳-۵- جرم‌انگاری قضایی..... ۱۹۵
- نتیجه گیری و پیشنهادات..... ۱۹۷

منابع ۲۰۳

پایان نامه امیرکبیر..... ۲۱۵

فهرست منابع لاتین..... ۲۱۵

تارنماها..... ۲۱۷

Abstract..... ۱۹۱

مقدمه

قانون کیفری، قواعد محدود کننده حقوق و آزادی‌های فردی نیست بلکه راهکاری در جهت تضمین همزیستی مسالمت آمیز است. بر این اساس، اعمالی که صدمه‌ای در نظم عمومی ایجاد نمی‌کنند، در محدوده مناسب دخالت کیفری نیست. تعداد اعمالی که نظم عمومی را خدشه دار می‌کند، متنوع بوده و تعداد ابزارهایی که در حمایت از نظم عمومی به کار گرفته می‌شوند، در کمیت و کیفیت متفاوت است و طیف وسیعی از راهکارهای غیر حقوقی و حقوقی غیر کیفری و کیفری را شامل می‌شود. در نگارش هنجاری به دخالت کیفری، این سؤال مطرح است که آیا اصولاً دخالت در این عمل لازم است؟ چرا باید این رفتار را محدود کرد؟ آیا ارکان اساسی نظم عمومی را خدشه دار می‌کند؟ آیا آن عمل این قابلیت را دارد که بتوان با استفاده از ابزار کیفری، در جهت کاهش آن اقدام کرد؟ از طرف دیگر، آیا در ابزارهای حقوقی غیر کیفری و غیر حقوقی غیر کیفری که می‌توانند در کنترل و نظارت بر این عمل، تأثیر گذار باشند، به کار گرفته شده‌اند و آیا ابزار کیفری، بلاواسطه می‌تواند در تحقق نتیجه‌ای که مدنظر است، مؤثر باشد؟ خروج از دایره ضروری جرم‌انگاری، موجب می‌شود گاه اشخاص به خاطر اعمالی مجازات می‌شوند که لازم نبوده است جرم باشد و یا حتی ضروری نبوده است در شمول قواعد حقوقی غیر کیفری قرار بگیرند و یا حتی در برخی موارد، در ورود الزام و اجبار بر آن عمل و رفتار تردد دارد و انجام آن باید آزاد و موجه باشد. یکی از دلایل عمده افراط در جرم‌انگاری این است که دولت‌ها حقوق کیفری را به عنوان آسان‌ترین و مقتدرترین ابزار کنترل و نظارت در جامعه به کار می‌گیرند. در میان راهکارهای مختلف، ابزار کیفری، جزء اولین راه حل‌هایی است که برای حل مشکلات اجتماعی به آن روی می‌آورند. روند جرم‌انگاری از سوی قانونگذار باید اصل آزادی انسان مد نظر قرار گیرد و جرم‌انگاری استثنایی بر این اصل محسوب می‌شود. در واقع بار اثبات ضرورت جرم دانستن یک عمل بر دوش کسانی است که قصد محدود کردن آزادی‌های انسان را دارند و می‌خواهند محدودیت کیفری به بزرگترین آزادی و فدای آن کنند. از این رو ست که هر گونه پیشروی در این فضا و جرم‌انگاشتن یک عمل نیازمند توجیهات و دلایل قوی است. به راستی چرا یک فعل یا ترک فعل جرم دانسته می‌شود؟ فلسفه و ماهیت و علت جرم‌انگاری چیست؟ این سوالی است که در هر جامعه‌ای برای جرم دانستن هر عملی نیازمند به پاسخ است.

اما مبانی و معیارهای جرم‌انگاری در حقوق ایران که موضوع این رساله می‌باشد از اصول و معیارهای مختلفی با توجه به تلفیقی بودن نظام کیفری ایران استفاده شده است که به تفکیک به بررسی آن خواهیم پرداخت.

جرمانگاری در ایران را می‌توان با توجه به دو معیار کلی بررسی کرد:

الف: معیارهای شرعی

ب: معیارهای قانونی

وارد شدن شرعیات به معیار جرم‌انگاری نقطه تمایز جرم‌انگاری در ایران با سایر کشورها می‌باشد؛ از این رو یکی از مباحث مهم که قابل چشم‌پوشی در بررسی معیارهای جرم‌انگاری نیست معیارهای شرعی است بصورتی که در بررسی معیارها به این نتیجه می‌رسیم که از درجه اهمیت معیارهای شرعی دوش در دوش معیارهای قانونی قرار گرفته‌اند. همچنین در جرم‌انگاری همانطور که گفته شد از یک سوی اصل نیز باید استفاده شود به نحوی که این اصول اساس و پایه جرم‌انگاری قرار می‌گیرد.

همچنین یکی از این موضوعات مهم مورد بحث در اندیشه‌های کیفری، بحث جرم‌انگاری و اصول و مبانی آن است. با آغاز دوران علمی شدن حقوق کیفری، اندیشمندان با جسارت علمی خود به نقد واکنش‌های شدید بر خن علیه رفتار مجرمانه پرداختند و با الهام از فلسفه قرارداد اجتماعی، دولت را دارای حق کیفر اقبال و سرعه دانستند. البته، این حق کیفر ناشی از قرارداد اجتماعی، در چارچوب خاصی قابل توجیه بود. در می‌ن‌اندیشه‌ها، دولت‌ها نیز خود را موظف دیدند تا براساس اصول و معیارهای خاص، به جرم‌انگاری بپردازد. قانون‌گذاری ایران نیز از این امر مستثنی نبوده و از ابتدا تا کنون با استفاده از علوم مختلف به جرم‌انگاری پرداخته است و در نهایت قانون مجازات اسلامی ایران با دیدگاه فقه اسلامی مجازات‌ها را به ۴ قسم که شامل کتاب، حدود، قصاص، دیات، تعزیرات می‌شود را مشخص کرده است.

به غیر از کتاب اول و کتاب پنجم که با کلیات حقوق برای رقی انطباق پیدا می‌کند، سایر کتب شرع الهی است. در کتاب اول تحت عنوان کلیات به وضوح بعد از جرم‌انگاری اولویت دارد و موضوع اصل قانونی بودن جرم و مجازات است در موارد ۱ و ۲ این قانون آمده است. حدود، قصاص و دیات هم موضوعیت شرعی دارند و هم طریقت تشریع آنها الهی است. تعزیرات موضوعات سویی قانونگذاری سویی از تشریع الهی مطرح است و مقنن در این جرایم تنها پیرو نیست بلکه راهبر نیز هست.